

בעניין חייב איניש לבסומי בפוריא

בכל הקשור להשתכרות בפורים יש הרבה תשובות שתלויות בדרך כלל ברצון האדם להשתכר. בני אדם שונים מנמקים בצורה שונה את רמת השתיה שלהם. מאחר והייתי עד להסתפקות גדולה של מס' אנשים, החלטתי כי ברצוני לערוך בירור בנושא זה.

את המקור לחיוב ההשתכרות בפורים מצאנו בגמרא במסכת מגילה (דף ז' ע"ב) שם מובאת מימרא של רבא:

"אמר רבא, מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום, קם רבה שחטיה לר' זירא, למחר, בעי רחמי ואחיה לשנה אמר ליה ניתי מר וניעביד סעודת פורים בהדי הדדי אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא".

לאחר שהגמרא הביא את דברי רבא המשיכה הגמרא והביאה מעשה שקרה עם ר' זירא ורבה (גרסת ארץ ישראל כמו שמובאת בהגהות על הרי"ף גורסת רבא במקום רבה)

על הגמרא (שם) מפרש רש"י שהכוונה של הגמרא במילה לאבסומי היא **להשתכר ביין**. להלכה, פסק הרמב"ם הלכות מגילה פרק ב' הלכה ט"ו כך:

"כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר ויתקין סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה היין עד שישתכר וירדם בשכרות".

אם-כן, גם הרמב"ם מפרש כמו רש"י שהכוונה שישתכר ביין והוסיף שיעור ההשתכרות הוא עד שירדם. דבר נוסף היוצא מדברי הרמב"ם הוא שחיוב השתיה הוא בזמן הסעודה ולא מחוצה לה. בספר הרוקח הלכות פורים אות רל"ז כתב שירבה במשתה היין, מדבריו נראה שפירש כפירוש רש"י וגם הוא כמו הרמב"ם נתן שיעור לדבריו, אך לא פירש. כוונתו שירבה במשתה אך לא כמה ישתה יותר מהרגיל.

הגמרא לא מיעטה זאת מדבריה, ונראה מהפשט שהוא הדין לכל משקה המשכר וכך מקשה בספר גליוני הש"ס לר' יוסף ענגיל בפירושו על מסכת מגילה (שם):

"מיחייב איניש לבסומי בפוריא, נכתב בצידו פירוש רש"י להשתכר ביין וצריך עיון מנא ליה הא דהחיוב דווקא ביין ואינו יוצא גם בשאר משקה

המשכר ומתיבת משתה דקרא אין ראייה דבא רק לאסור תענית (עיינ לעיל
ה ע"ב) וגם התיבה גופה אין הוראתה דווקא יין רק כל שתיה דניחא ליה".
ובהגהות מיימוניות הלכות מגילה פרק ב' הלכה ט"ו אות ב' כתב:
"פרק קמא אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור
המן לברוך מרדכי כתב ראבי"ה סוף סימן קס"ד דכל הני למצוה בעלמא
ולא לעכב".
והקשה עליו בערוך השולחן אורח חיים סימן תרצ"ה אות ד' כך:
"ובהגהת מיימוני (שם אות ב') בשם ראבי"ה כתב דזהו למצוה ולא
לעיכובא ע"ש, ואינו מובן דהא אומר לשון חיוב – **מחייב** איניש לביסומי
וכו'.

עד כה שאלנו שתי שאלות האחת מדוע פירשו רש"י, רמב"ם והרוקח שהכוונה
שישתכר דווקא מייין? ושנית, על ההגהות מיימוניות בשם ראבי"ה מדוע כתב שזהו לא
לעיכובא הרי הגמרא אמרה מיחייב?
ואפשר לשאול עוד, על הרמב"ם שכתב שירדם בשכרות שנראה שנתן שיעור חדש
למצווה שלא כך אמרו בגמרא? ועוד, הרוקח שפירש שירבה במשתה היין ולא נקט
שיעור?
על-מנת לבאר הקושיות הנ"ל יש לחקור בגדר החיוב "מיחייב איניש לבסומי בפוריא
עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". האם החובה היא שישתה, ואם הגיע למצב
דלא ידע אז יפסיק החיוב לחול עליו (כלומר, המצווה היא השתיה והשיעור הוא רק סימן
להפסקת החלות של המצוה עליו), או שמא החובה היא להשתכר ולהגיע למצב דלא ידע
ואם לא הגיע למצב זה לא יצא וההכי תמצוי להגיע למצב זה הוא ע"י השתיה.
כבר הקשו בספר המאורות (מגילה ז ע"ב) ובאליה רבה (אורח חיים סימן תרצ"ה)
שעצם החיוב שחכמים חייבו הוא קשה שכבר נזכר כמה פעמים בתורה שהשכרות מכשול
גדול כמו שהיה עם לוט, שבא על בנותיו כשהיה שיכור וכן נוח כדאמרינן בסנהדרין (דף ע
ע"א) שעל ידי ששתה נוח וגלה עצמו באה תקלה, שחטא בו כנען בן חם, שמחלוקת אם
רבע את נוח או סרסו.

ופרכינן להאי קושיא מספר סדר היום סוף סדר פורים שכתב:

"ומפני מה חייבו בזה אחר שהוא עניו כבד וקשה ושמעתי טעם שאחר
שהמן הרשע ביקש להשמיד, להרוג ולאבד ולשפוך דם היהודים נעשה עניו
קרוב לזה מתוך שמחה עד שנשאר **כמתים מושכבים ארצה** ומצד אחד הוא
חשוב לשפוך דם ואנו נוסיף לדם על דמנו ע"כ."

ולענ"ד נראה לי דהכי פירושו: שבאותו דור של מרדכי ואסתר גזר הקב"ה גזרה על
עם ישראל כליון והגזרה הגיעה לעולם על ידי המן שכך באמת גזר על עם ישראל ומשום

שגזרת הקב"ה אינה יכולה להתבטל (כדאיתא בספר העיקרים ע"פ רק יוסף אלבו מאמר רביעי פרק י"ח) ולכן נראה שזכור הגזרה והנס הגדול שבא בעקבותיה, מתוך "שנקיים" הגזרה ע"י עצמנו אך באופן של שמחה ולא חס ושלום כמו שנגזרה הגזרה.

עוד יש לתרץ, מה שכתב המהר"ל בהקדמה לספר אור חדש שכתב כך :

"וצריך שיהיה השכרות כל כך עד שיסלק השכל וכמו שאמרו צריך לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן ובין ברוך מרדכי כלומר כיוון שתקנו ימי הפורים למשתה ושמחה שהוי הנאת הגוף לכך צריך שיהיו נמשכים לגמרי אחר הנאת הגוף עד שיסולק השכל לגמרי כי הגוף והשכל שני הפכים שאם האחד קם השני נופל וכל אשר הוא נוטה אחר השכל הוא נגד הנאת גופו לכך אמרו שצריך לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שאז יסולק השכל לגמרי והאדם נעשה גופני לגמרי ואפילו בין ארור המן ובין ברוך מרדכי לא ידע אף שבשביל ארור המן וברוך מרדכי הוא המשתה והשמחה עצמו."

אם כן, נחזור לחקירה שחקרנו. אולי נאמר שע"פ המהר"ל וסדר היום העיקר הוא שיגיע למצב של עד דלא ידע כמו שכתבו: "שיהא במצב כמת" וכן "שיסלק השכל לגמרי".

אמנם, כתב האבודרהם בסדר תפילת פורים :

"ואם תאמר האיך חייבו חכמים להשתכר בפורים והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול השכרות כמו נח ולוט. בתחילה נטרדה ושתי מן המלכות על ידי משתה היין שנאמר (אסתר א, י) ביום משתה שנאמר (שם ב. יח) ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר וגו'. וכן עניין המן ומפלתו על ידי משתה היין היה. ולכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין."

אולי נאמר שעל פי האבודרהם העיקר הוא להתבסס דווקא ולא דווקא להגיע למצב של עד דלא ידע וני"ל ושעד דלא ידע זהו שיעור החיוב בלבד שאם הגיע למצב זה פטור וכדכתב השפת אמת על הגמרא במגילה שם :

"שם בגמ' מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו' נראה לפרש דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא ידע אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה ועד דלא ידע עדיין החיוב עליו לאפוקי כשהגיע לשיעור זה אבל אפילו קודם זה השיעור יוצא כל שעוסק במשתה כני"ל."

לכן נראה שאפשר לתרץ את הקושיות הנ"ל שאפשר לומר שהרמב"ם ורש"י והרוקח סברו כי צריך לשתות יין דווקא משום שהנס בא ע"י יין כמו שכתב האבודרהם. ובאמת,

לסדר היום ולמהר"ל יוצא שאין הבדל בין אם שותה יין או שאר משקה המשכר משום שכל החיוב הוא להגיע למצב של עד דלא ידע.

ועל פי זה, נוכל לתרץ את הראב"ה שהובא בהגהות מיימוניות שסבר שצריך לשתות, והשיעור של חיוב השתיה הוא עד דלא ידע שאם הגיע למצב זה פטור ולכן הוא אומר שלהגיע למצב של עד דלא ידע זה לא לעיכובא כמו שכתב השפת אמת, שלא כמו המהר"ל והסדר היום שכתבו שהמצווה להגיע למצב של עד דלא ידע ואם לא הגיע למצב זה לא יצא.

והרמב"ם שכתב שירדם דווקא ולא כמו שכתבה הגמרא משום שלדעת הרמב"ם צריך להגיע למצב זה כדי שאדם ישן ואז חשיב כלאו בר דעת ואין חיוב לגביו, ומה שכתבה הגמרא עד דלא ידע וכו', דווקא משום שלא ידע נפטר משום שאם לא ידע בין ארוך המן לברוך מרדכי אינו בר-דעת ופטור ולכן הגמרא והרמב"ם עולים בקנה אחד.

ניתן לפרש עוד, שסדר היום דבר על מושג שהרב ריבלין מרבה להזכיר שהוא הנבואה הנזילה ופי' שהדבר עומד לקרות אך באיזה דרך זה כבר החלטה שתתבצע ע"י בחירה. גם כאן הסוף היה שהיהודים מושכבים ארצה בתחילה המן גזר שעליהם להיות מתים מושכבים ארצה אך עם ישראל עשו תשובה ולכן הגיעו למצב מושכבים ארצה בדרך אחרת, כאמור.

החיי אדם, בהלכות מגילה כלל קנ"ה מביא את סיבת האבודרהם לשתיה וזה לשונו:

"כיוון שכל הנס היה על ידי יין, כי בתחילה נטרדה ושתי על ידי משתה ובאה אסתר, וכן עניין המן ומפתו היה על ידי יין, ולכן חיבו חכמים להשתכר, ולפחות לשתות יותר מהרגלו כדי לזכור הנס הגדול. ואמנם היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצוות בנטילת ידים וברכה וברכת המזון, או שלא יתפלל מנחה או מעריב, או שינה קלות ראש, מוטב שלא ישתכר, וכל מעשיו יהיו לשם שמים."

ולכן, אם יודע בעצמו שיזלזל באחת מן המצוות לא ישתה.

על דברי החיי אדם שלעיל מקשה הרב קוק באורח משפט בהשלמות אות ז' בענין פורים וכך כתב:

"בעה"י פורים,

שמחת נצחת ושפעת נחת, לכבוד מר חמי כאבי חביבי הגנ"י.

ארשום להעיר, מאי דקשיא לי על הח"א ועוד פוסקים שכתבו שאם לא יתפלל מצד השכרות לא ישתכר, ותמיהני כיוון דנקטינן כשיטת רוב פוסקי' דעד דל"י הוא מצווה, עכ"פ דרבנן בכלל שמחה, א"כ הוא עוסק במצווה ולמה לא יפטור מתפילה ובפרט שיהי' אנוס בשכרותו. והרי גם בשיכור

מצד רשות אנו חושבים אותו לאנוס לענין תשלומין, ולהכניס עצמו באונס אין איסור מדינא במקום מצווה, שהרי לדעת הרמב"ם וסיעתו מותר להכנס בספינה במקום אונס חילול שבת אח"כ, ובדבר מצווה גם בע"ש, א"כ מ"ט יהי אסור להכניס עצמו באונס שכרות בביטול מצווה דרבנן מצד מצווה דשמחה, ואם היה הכרח לשמור להסיר יינו עד תפילת המנחה איך קאמר בגמ' סתם, וגם מאן יימר שבידו להסיר יינו, והלא גם ביותר מרביעית אמרי' כש"כ שרץ מטהרתו, ולע"ד לצדד לקולא דהיינו חומרא דקיום מצווה.

והשי"ת ישמחנו באמת, והשי"ת ישגבנו בישועתו, ישמח ויגל בישועת ד' עם אבותינו יכוף עלינו לחיים."

בענין אשה שגם עליה יש חיוב לקרוא מגילה, אולי אפשר לומר שחל גם עליה החיוב של עד דלא ידע? איתא בכתובות (דף סה ע"א)

"אין פוסקין יינות לאשה ואם תאמר אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי דברים שהאשה משתוקקת עליהן ומאי ניהו תכשיטין"

משמע מהגמרא הזו שמאוויי האשה הם תכשיטים ולכן התכשיטים הם אלו המשמחים אותה. ויש לומר, שמתוך שהחיוב של עד דלא ידע הוא כדי להגיע לשמחה לכן נאמר שהמצווה לאשה היא להתקשט ולהתהדר וכן כתב בספר בית דוד שהובא בהערות בספר חזון עובדיה. להלכה, מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף פסק שאשה תשתה מעט יין.

יהי רצון שנקיים את ההלכה האמיתית וגם אם נשתה או לא, לא נזלזל אפילו באחת מן מצוות התורה.